

Акулова Н.Ю.,
кандидат філологічних наук,
Мелітопольський державний педагогічний
університет імені Богдана Хмельницького

МІЖ ТІЛОМ І ДУХОМ: ДО ПРОБЛЕМИ ОНТОЛОГІЧНОЇ СУТНОСТІ ЛЮДИНИ В ПРОЗІ МИХАЙЛА ІВЧЕНКА

На зламі XIX і XX століть під впливом психоаналітичної теорії З. Фрейда, ідеалістичної концепції А. Шопенгауера, філософії індивідуалізму Ф. Ніцше, інтуїтивістської естетики А. Бергсона в західноєвропейській культурі широко розгортається “дискурс ірраціоналізму” [5], відгук якого знаходимо й в українській літературі 1920-х рр. Ідеться насамперед про актуалізацію питання про фундаментальний дуалізм людини, що проявився в гострому протистоянні тілесного й духовного начал. Так, особливу увагу до конфлікту між розумом та інстинктом демонструють, наприклад, твори В. Підмогильного, інтелектуальні романи В. Домонтовича та Є. Плужника. Інтересом до проблеми “свідомого / підсвідомого” в людині характеризується також творчість М. Івченка. Згідно з позицією прозаїка, в будь-якій особистості може проявлятися як божественне начало (духовність), так і тваринне (інстинкти), що в однаковій мірі іманентно притаманні їй.

Зауважимо, що подібний дуалістичний погляд на природу людини характерний для філософії Г. Сковороди, яка мала вагомий вплив на формування проблемного поля вітчизняної літератури періоду “розстріляного відродження”. Свідченням пильної уваги до цієї постаті в українській культурі 20-х рр. XX століття може слугувати вже кількість наукових досліджень про неї. У цей час до аналізу творчої спадщини Г. Сковороди, розгляду його філософських ідей, уточнення біографічних даних тощо звертаються Д. Багалій, М. Возняк, О. Єфименко, С. Єфремов, П. Клепатський, А. Ковалевський, А. Котович, М. Яворський та ін. Обізнаність із філософськими поглядами мислителя стала не тільки ознакою причетності до загальної культури, але також виявилася джерелом літературної проблематики. За спостереженнями Р. Мовчан, філософські ідеї Г. Сковороди мали особливий вплив на формування художньої свідомості українських письменників-модерністів першої третини XX століття. Так, сліди впливу мандрівного філософа помітні у творчості О. Бургардта, М. Драй-Хмари, Є. Плужника, М. Рильського, В. Свідзінського, П. Тичини, П. Филиповича [3, 100] та ін. М. Івченко також відчув на собі вплив філософських ідей Г. Сковороди.

Як переконливо довела Л. Софронова [8], в основі концепції людини Г. Сковороди лежали уявлення про нерозривний зв'язок людини, світу й Біблії. Не виходячи за межі християнської етики, він створив власну філософію людини. Проблеми права вибору особистості, її шляху до самопізнання, які найбільше цікавили філософа, сприяли формуванню в нього особливого погляду на природу людини – мислитель підкреслив двоїстість людської натури, демонструючи

антитезу душі й тіла: “Есть тѣло земляное и есть тѣло духовное, тайное, сокровенное, вечное” [7, 175]; “Весь мыр состоит из двоих натур: одна видимая, другая невидима. Видима называется тварь, а невидимая – бог” [7, 179] тощо. Отже, на думку Г. Сковороди, людина характеризується наявністю двох “тіл”: тваринного й божественного, земного й небесного, видимого й невидимого; визнаючи тільки земне, видиме тіло, людина перетворюється на тварину. Цей тезис у дещо трансформованому вигляді (в дусі ідей свого часу) художньо втілює М. Івченко. На жаль, зазначений аспект творчості письменника залишився поза увагою дослідників. Тому **завдання** нашої статті – з'ясувати специфіку реалізації антиномії “ratio–intuition” у прозі митця – є **актуальним**.

Уже в ранніх творах письменника чітко простежується мотив пробудження звіра в культурній людині. Так, в оповіданнях “На пасіці”, “В рідній оселі”, “В останні хвилини”, “Тіні нетлінні” та ін., художньо вирішуючи проблему справжньої сутності людини, М. Івченко створює яскравий і водночас жахливий у своїй правдивості образ, який увібрав у себе болісні переживання митця, – образ людини-звіра, що нехтує системою ціннісно-етичних орієнтацій заради задоволення фізіологічних потреб. Усі ці твори об'єднує спільна ситуація – автор описує раптове вивільнення первинних біологічних імпульсів. Загалом у творчості М. Івченка змодельовано декілька варіантів бестіарної поведінки героїв, яка найчастіше реалізується в текстах як сплеск неконтрольованої агресії або як потужне сексуальне бажання.

Цікаво, що тваринне поведіння героїв у письменника (враховуючи будь-який із зазначених варіантів) містить очевидну проекцію на теорію інстинктів З. Фрейда. Ми не маємо доказів безпосереднього впливу ідей австрійського психоаналітика на творчість М. Івченка, однак слід зазначити, що ранні оповідання прозаїка були написані протягом 1917–1919 рр., коли вчення З. Фрейда вже набуло поширення в Україні і, безсумнівно, сприяло пожвавленню уваги до проблеми конфлікту між свідомим і підсвідомим у вітчизняній літературі. У прозі М. Івченка фрейдівські асоціації набувають своєрідного втілення. Так, письменник робить основоположною тезу про те, що основними генетично закоріненими спонукальними мотивами людської життєдіяльності є сексуальність (Ерос, “інстинкт життя”) і агресивність (Танатос, “інстинкт смерті”) [9], проте його цікавить насамперед спроможність людини подолати в собі ці тваринні інстинкти.

Типовим для М. Івченка є конфлікт духовного й тваринного начал в людині, який покладено в основу оповідання “На пасіці” (1917). У сцені бійки пасічника Степана із сільським злодієм *“щось зле й шалене підхопило Степана, й серце тривожно забилося. Він легко перескочив канаву й через хвилину був коло чоловіка <...> Поява Степана була така несподівана, що обличчя у парубка раптом перекривилось. Здивовані очі дивилися широкими й жахливими чоловічками, що нічого не розуміють <...> Одну хвилю вони борювались, не осиливши один одного, але злість Степанові була така велика і таке неймовірне напруження піднімалось по всій його істоті, що він раптом міцно схопив злодія й хутко повалив на землю”* [2, 156]. У цьому епізоді характерним є пробудження

дикої неконтрольованої сили, яку герої відчувають в собі і яка штовхає їх на жорстоке насильство.

Сцену кривавої розправи М. Івченко подає підкреслено натуралістично: *“Степан хутко вирвався з рук парубка, який ще хотів придержати його за ноги, і потім почав знову бити. Його тяжкі каблуки великих чобіт жорстоко й уперто місили плазуюче тіло, і було в цьому щось страшне, й зле, і в ту ж пору приємне. Вставала всередині тяжка хвиля, підступала до самого горла, і Степан з насолодою, смакуючи, топтав знову каблуками”* [2, 156–157]. У той же час неодноразові згадки автора про “насолоду”, яку відчував герой, розкривають перед читачем інший аспект проблеми – всю глибину морального падіння людини. Завдання письменника – показати, що людина як частина природи – це не тільки біологічний організм, але також особистість, наділена частиною “універсального духу”. Саме цим можна пояснити алогічність у розвитку наступних подій: спалах агресії зникає у пасічника так само раптово, як і з’явився; за декілька хвилин він провадить лагідну розмову зі своєю “жертвою” і, дізнавшись про лихо парубка, навіть частує його медом. На нашу думку, М. Івченко свідомо поступається життєвою правдоподібністю з метою продемонструвати важливу прикмету, що відрізняє людину від тварини – здатність на доброту, щедрість, співчуття тощо.

Симптоматичною є поведінка героїв у момент їх озвіріння: М. Івченко обов’язково описує різкі рухи, дике харчання (сичання, сопіння), “безглуздий” тупий погляд тощо. Аналогічні “маркери” озвіріння людини часто з’являються й в інших творах письменника: в оповіданнях “В рідній оселі” (Юрко), “Лісові пасма” (Вовнастий), “Падеспань” (Дрогодза), повісті “Світляки” (Борис), романі “Робітні сили” (Горошко). Подібним чином описано схожу ситуацію в оповіданні В. Підмогильного “Ваня” (1919). У цьому творі семилітній хлопчик, б’ючи камінням свого собаку, також переживає раптовий напад неконтрольованої та цілком безпідставної люті [див.: 6, 324–325].

Уже в одному з перших творів М. Івченка чітко намічено наріжний пункт філософсько-естетичної концепції митця: в якості основного поняття для осмислення проблеми справжньої сутності людини письменник вводить поняття моралі. Показовим у цьому аспекті є оповідання “В останні хвилини” (1919), в якому автор змальовує поступове духовне зубожіння Миколи – вихованого і чуйного парубка, котрий, опинившись перед загрозою голодної смерті, зважується на брутальну крадіжку. Ситуація набуває дійсно драматичного розвитку, коли герой, намагаючись переконати швидше себе, ніж інших, розмірковує: *“Але що то значить при наших умовах уся моральність, виховання, культура? <...> Ідіотство, власне, вся ця культура. От вона була – й нема. І все к чорту, і нічого нема. І я вільний, голий дикун, до того ж страшенно голодний!”* [2, 445]. М. Івченко відверто показує наскільки деструктивним для людської особистості може бути первісний інстинкт. Моральна деградація героя увиразнюється духовною вищістю Льолі, яка свідомо обирає смерть. Проте образ Миколи амбівалентний: з одного боку, юнак підтримує сестру (а отже, допускає можливість іншого вибору), але з

другого – сам він не здатен на подібний крок. Мотив екзистенційного вибору не випадково з'являється в оповіданні. У цій кіркеґорівській проекції міститься важливий для філософської концепції М. Івченка аспект, який полягає в осягненні людини як вольової істоти.

Виразним прикладом синтезу мотиву людини-звіра й мотиву екзистенційного вибору є оповідання “Смертний спів” (1924). Сюжетний стрижень твору становить трагедія інтелігента, силоміць втягнутого до виру революційної боротьби. Колишній міський “артист-співака”, голодний і злидений, стає агентом продзагону. Відбираючи хліб у селян, він потрапляє в полон до повстанців. Уникнути розстрілу йому допомагає згода заспівати для ватажка повстанців, фактично – для свого соціального ворога. На перший погляд, у творі спостерігається відхід М. Івченка від проблеми протистояння тілесного і духовного начал в людині. Однак, незважаючи на підкреслено злободенну для 20-х рр. проблематику, зміст оповідання не можна зводити тільки до соціального тлумачення. Головний герой твору (як і Микола з “Останніх хвилин”) змушений обирати між “мораллю і культурою” та інстинктом самозбереження. Як завжди з психологічною майстерністю автор показує біль, що мучить героя, якого *“пече зненависть і обурення <...> але ... звіряча жага життя перемагає ...”* [2, 283]. Таким чином, М. Івченко (очевидно, під тиском критики, яка дорікала йому “несучасністю” і т.ін.), залишаючись в рамках “актуального” матеріалу, намагається художньо вирішити все ту ж філософську проблему: конфлікт між свідомим і підсвідомим.

Інший варіант розвитку конфлікту між біологічним і соціальним у М. Івченка яскраво представлений у повісті “Шуми весняні”, написаній у 1918 році. В основі її сюжету лежать понівечені почуття Наталі, яка стала жертвою “хижих” домагань Василя Павловича. “Сезонні” пошуки “кохання” головного героя, нав'язані йому весняними вітрами, – головний конфлікт твору (зафіксований вже в назві). У центрі повісті образ молодого агронома – людини-звіра, для якого найважливішим є задоволення статевого потягу. Автор показує трагедію особистості, чия моральність переможена тілом у випробуванні на стійкість.

Мотив протистояння духовного і тілесного постійно супроводжує земського агронома. Усі описи в творі подано з точки зору оповідача, від першої особи. Тому точка зору Василя Павловича є важливою психологічною характеристикою образу, в якій розкривається увага (інколи навіть надмірна) головного героя до тілесного. Інших персонажів твору герой часто оцінює за зовнішніми ознаками, і ця оцінка впливає на його взаємини із оточуючими. Він ненавидить покоївку Феню, яка *“завжди недбайливо, неохайно одягнена, з-під старої блузки виглядає брудна сорочка. Уся якась руда, з ластовинням, товсті сині пристрасні губи, сірі вицвілі очі, вирячені, як у рака”* [2, 40]; не сприймає серйозно свого квартиродавця Івана Івановича: *“Чудний дідусь! Низенький, з товстим одвислим черевом, на кривих ногах, він нагадує мені або черепаху, або піднятого на задні лапи пса – помісь такси з домашнім собакою”* [2, 41]. Перше й остаточне враження про сусідку – молоду вчительку Ольгу Петрівну – у Василя Павловича формується також

виключно під впливом фізіологічних показників. Щоправда, він її ще не бачить, однак уважно фіксує: *“Чуються тихі легкі кроки. Тільки злегка торкаються підлоги <...> Голос ніжний, щирий, музичний і злегка тремтить <...> Мені жагуче кортить її побачити”* [2, 44].

Підкреслимо, що домінування фізіологічного, тілесного у сприйнятті героєм інших людей має місце фактично щоразу, коли автор вводить нового персонажа: чи то маленька онука Івана Івановича, чи то провінційний чиновник, чи то дівчина-гімназистка, чи то огрядна “матушка” та ін. Тому не дивно, що чисту і довірливу Наталю читач спочатку сприймає односторонньо – з позиції Василя Павловича. Адже саме з його спогадів вперше з'являється цей образ: *“Я тільки раз її бачив, – згадує агроном. – Юна, струнка, як вона танцювала! З якоюсь п'яною насолодою. Пластично, м'яко <...> Ох, панно, панно!”* [2, 45]. Фраза “тільки раз її бачив” у поєднанні із неймовірною експресією вражень головного героя посилює звучання мотиву тваринного в людині. У ході оповіді він поглиблюється. Це засвідчує, наприклад, неодноразово висловлюване ставлення Василя Павловича до “плотських утіх” (*“Страсті Господні викликають “страсти человеческие”. А завтра понесе плащаницю. Се мені подобається”* [2, 55]; *“Ну що ж такого <...> На те й весна, щоб кожна тварина”* [2, 84] тощо).

Конфлікт між інстинктом і розумом набуває драматичної тональності в описі сцени фізичної близькості між героєм і Наталею: *“Раптом Наталя піднімається і починає стиха цілувати мене в шию. П'яна хвиля поволі розливається по моїм тілі. Я силуюсь стримати її <...> Але далі я не в силі стримати себе. В'яло, знесилено хилиться Наталя. Я жадібно цілую гаряче з ніжним пушком коліно ... а далі все зливається в одну буйну, шалену смугу”* [2, 92]. Пізніше сам Василь Павлович характеризує свою поведінку як тваринну: *“Я підходжу і починаю знову ласкати її (Наталю. – Н. А.), почувавши, як якась нова звіряча хвиля щось нещире шепоче мені”* [2, 93]. Таким чином, ототожнення земським агрономом себе з твариною: *“Ні, то якась нова звірина десь всередині сміється: ха-ха-ха!”* [2, 94] – це лише правдивий погляд героя на свою сутність.

Зазначений конфлікт постійно супроводжує головного героя, що виражається у його ставленні до знайомих жінок. Так, “радісна хвиля” щоразу охоплює Василя Павловича при зустрічі з Наталею, коли її *“тепле тіло, яке так близько <...> тулиться, п'янить голову”* [2, 86]. М. Могилянський відзначив про героїв М. Івченка: *“<...> отой дражливий сексуалізм спустошує їхні душі <...> Їх серце не запалюється вогнем справжньої пристрасті”* [4, 176]. Гадаємо, саме тому після інтимної близькості з Наталею головний герой відчуває “таку глибоку до всього байдужість” [2, 95]. Згадуючи про нещодавню подію, що так збентежила дівчину, він безсторонньо аналізує її: *“Широко розкритими очима, повними жаху, Наталя дивиться на мене і несподівано для себе віддається мені. Власне, не мені, а моєму тілові, моєму п'яному почуттю”* [2, 95].

Мотив тілесного задоволення автор майстерно обіграє і в сцені невдалого самогубства Євгена Григоровича – коханця Ольги Петрівни. Молода жінка в нічній

сорочці далеко більше цікавить агронома, ніж чоловік, який щойно намагався застрелитись: *“Мережка сорочки закотилась, і звідти видно ніжне, пухке, обточене коліно”* [2, 96].

М. Івченко не випадково вводить у повість другу сюжетну лінію (стосунки Ольги Петрівни з Євгеном Григоровичем) і стежить за нею з не меншою пильністю, ніж за головними героями. Письменник прагне показати, наскільки руйнівною є сила інстинкту для людини взагалі, незалежно від її статі, на відміну, наприклад, від В. Підмогильного, у якого *“йдеться майже виключно про чоловічу сексуальність”* [5, 224].

Як і Василь Павлович, Ольга Петрівна приховує в собі превалювання тваринних інстинктів. *“Так Олю! Я знаю, що як мужчина я не здатний <...> хіба я не помічаю, що я не можу дати всього, що тобі потрібно. Ні, я се добре ... бачу”* – зізнається під час сварки Євген Григорович [2, 97]. Нагадаємо, що Ольга Петрівна і сама не соромиться говорити про це. У діалозі між нею і агрономом на міському вечорі співів звучить промовистий натяк на подібність їхнього ставлення до сексуальних стосунків: *“Бачу я вас і розумію не проведете – не туди вас тягне. Колись забажаєте палкого, п'яного. А ся дівчинка не дасть вам сього. Бачу все і знаю”*, – іронізує Ольга Петрівна, правдиво передбачаючи долю Наталі [2, 91]. Безпосередня причетність героїні до мотиву людини-звіра особливо яскраво виражена у сцені прощання її з Василем Павловичем: *“Ольга Петрівна стоїть в коридорі і дивиться вслід мені, і здається схожою на якусь хитру звірину, яка знає напевне, що її не впіймають”* [2, 104].

Із цієї точки зору важливо зауважити принципову різницю між Наталею і Ольгою Петрівною. Протягом повісті М. Івченко неодноразово підкреслює антагоністичність цих жіночих образів: перший поцілунок від Наталі Василь Павлович отримав майже насильно (*“<...> я, забуваючи все, раптом обнімаю її і цілую <...> Наталя пручається, але я ближче приваблюю її і цілую <...> Наталя рішуче виривається”* [2, 80]), тоді як Ольга Петрівна легко погоджується на взаємний поцілунок (*“Я підходжу до неї і цілую її руку. Один момент ми дивимось один на одного. Я помічаю, як полохливо бігають в неї очі, як чогось вона чекає. Одну хвилину вагаємось, а потім раптом обнімаємо і міцно цілуємо один одного”* [2, 102]).

Різницю у внутрішній, духовній організації обох героїнь М. Івченко розкриває також через ставлення персонажів твору до природи. Так, Наталя повністю поділяє захоплення земського агронома від вкритої весняним чаром землі. У протилежність їй Ольга Петрівна зовсім байдужа до цього. Між тим, “почуття” головного героя до юної панни на диво подібні до тих, що він відчуває й до молодой вчительки, адже викликані вони тільки статевим інстинктом, тілесним потягом. Таким чином, об'єднавши два такі різні жіночі образи сексуальною пристрастю героя, письменник підкреслив антитезу “тіло / дух”.

Проблема “свідомого / підсвідомого” неодноразово виникає в творах М. Івченка, втілюючись у сцені фізичної близькості між чоловіком і жінкою в оповіданнях “Падеспань” (Дрогодза і Цимуля), “Лісові пасма” (Вовнастий і Матрьоша), повісті “Світляки” (Борис і Марія Василівна), романі “Робітні сили”

(Горошко і Тося). Статевий інстинкт у свідомості більшості героїв корелюється із невідкладною розумові деструктивною силою. Приміром, у повісті “Шуми весняні” мотив перетворення людини на тварину знаходить художнє вираження в метафорі “п'яної темної хвилі”, що породжує стійкі асоціації із неприборканою стихією. У просторі читацького сприйняття цей повторюваний образ стає еквівалентом тваринних інстинктів людини, які вона повинна підкорити своїй волі. Неконтрольованість тваринних імпульсів людини розкривається також в оповіданні “Тіні нетлінні”. У творі сексуальний потяг супроводжується проявами насильства й руйнації. Показово, що в свідомості героїв така поведінка сприймається як наслідок тимчасового божевілля. У контексті аналізованої проблеми цю втрату розуму варто тлумачити як один із маркерів озвіріння людини.

Дещо інший підхід М. Івченка до осмислення проблеми “свідомого / підсвідомого” спостерігаємо в оповіданні “Лісові пасма”. Небезпечні наслідки вивільнення тваринного начала розкриваються через мотив полювання, який найбільш тісно пов'язується з образом злодія Вовнастого. У сприйнятті інших персонажів твору він постає як “скажений” “лютий звір”. Щоб підкреслити таку асоціацію, автор постійно вводить до тексту порівняння чоловіка з вовком. Увиразненню цього враження служать також портретні характеристики (“*налите кров'ю обличчя*” [1, 19], “*дивився в одну пляму злякано й до божевілля блискуче*” [1, 16], “*ішов буйно й твердо по-турячи*” [1, 22]). В алегоричному плані образ Вовнастого можна інтерпретувати як типовий образ “хижака”. Однак, за авторським задумом, цей персонаж позбавлений однозначності. У кожному окремому моменті твору М. Івченко змінює його рольову позицію. Так, неодноразові згадки Вовнастого про страждання та приниження, яких він зазнав у минулому, актуалізують семантику “жертви”.

Художній світ оповідання загалом організовано так, що майже кожен із його дійових осіб, коливаючись між полюсами “жертва”–“хижак”, легко змінює свою рольову позицію. Вовнастий, Асистент, Матрьоша і навіть Лісничий протягом сюжету твору викликають амбівалентні переживання в читача. Письменник, навмисне зіштовхуючи агресорів, проводить численні паралелі. Приміром, епізод полювання гадюки, який подано на початку оповідання, сприймається як життєва необхідність. Натомість сцену боротьби між гадюкою та Вовнастим читач розцінює як прояв недоречної, невиправданої агресії людиною. Згодом у ролі “жертви” опиняється й сам злодій, намагаючись втекти від Лісничого (образ “мисливця”). У “Лісових пасмах” через наскрізний мотив полювання М. Івченко оприявнює важливу закономірність: перебуваючи під владою первісних інстинктів, переслідувач (образ “хижака / мисливця”) рано чи пізно неодмінно стає переслідуваним (образ “жертви”). Такий висновок автора містить виразний дидактичний акцент: М. Івченко намагається підвести читача до думки, що людині необхідно боротися зі своїми первісними інстинктами.

Отже, М. Івченко творчо сприйняв актуальну на той час для Західної Європи проблему конфлікту між інстинктом і розумом. Однак, не замикаючись в системі цих

філософських поглядів, письменник зблизив свою світоглядну позицію з концепцією людини Г. Сковороди, що актуалізує опозицію “тіло / дух”. Ця фундаментальна антитеза реалізується в творах М. Івченка через мотив людини-звіра і, гостро контрастуючи з мотивом духовної єдності людини й природи, виявляє позицію самого автора: письменник ніколи не зможе примиритися з тим, що людина – “вінець творіння” – знижується до рівня тваринних інстинктів. Конфронтація мотивів надає особливого драматичного відтінку всій художній концепції дійсності митця, а ідея двоїстої суті людини перегукується із екзистенційною концепцією роздвоєння особистості.

Література

1. Івченко М. Лісові пасма : [оповідання] / М. Івченко // Життя й революція. – 1927. – № 7–8. – С. 9–48.
2. Івченко М. Робітні сили : новели, оповідання, повісті, роман / Михайло Івченко ; [упоряд. і текстол. підгот. творів С.А. Гальченка, В.О. Мельника; передм. В.О. Мельника ; прим. С.А. Гальченка]. – К. : Дніпро, 1990. – 821, [2] с.
3. Мовчан Р. Український модернізм 1920-х : портрет в історичному інтер'єрі : [монографія] / Раїса Мовчан. – К. : Стило, 2008. – 541 с.
4. Могилянський М. [Рецензія] / Михайло Могилянський // Літературно-науковий вісник. – К., 1919. – Кн. 7–9. – С. 175–177. – (Річник 20 ; т. 75). – Рец. на кн. : Івченко М. Шуми весняні : збірка новел. – К. : Сяйво, 1919. – 158 с.
5. Павличко С. Дискурс модернізму в українській літературі : [монографія] / Соломія Павличко. – [2-ге вид., перероб. і доповн.]. – К. : Либідь, 1999. – 446, [1] с.
6. Підмогильний В. Місто : роман, оповідання / Валер'ян Підмогильний ; [упоряд. Р. Мовчан та В. Шевчука]. – К. : Молодь, 1989. – 445, [2] с.
7. Сковорода Г. Повне зібрання творів : у 2 т. / Григорій Сковорода ; [ред. кол. : В.І. Шинкарук та ін.]. – К. : Наукова думка, 1973. – Т. 1. – 530, [1] с.
8. Софронова Л.А. Концепция человека в сочинениях Г.С. Сковороды / Л.А. Софронова // Славяноведение. – 1998. – № 2. – С. 101–114.
9. Фрейд З. О психоанализе / Зигмунд Фрейд ; [пер. с нем. Г.В. Барышниковой]. – М. : АСТ ; Харьков : Фолио, 2001. – 699 с. – (Вершины человеческой мысли).

Анотація

Статтю присвячено аналізу авторського погляду на питання про фундаментальний дуалізм людини, що проявився в гострому протистоянні духовного й тілесного начал. Акцентовано, що, творчо синтезувавши теорію інстинктів З. Фрейда й концепцію людини Г. Сковороди, М. Івченко висловив власний погляд на проблему. Доведено, що у прозі письменника мотив протистояння духовного й тілесного начал актуалізує такі ключові для світогляду митця етико-філософські поняття, як духовність, культура, мораль.

Ключові слова: бінарна опозиція, тілесне, духовне, мотив, мораль.

Аннотация

Статья посвящена анализу авторского взгляда на вопрос о фундаментальном дуализме человека, который проявился в остром противостоянии духовного и телесного начал. Акцентировано, что, творчески синтезировав теорию инстинктов З. Фрейда и концепцию человека Г. Сковороды, М. Ивченко высказал собственный взгляд на проблему. Доказано, что в прозе писателя мотив противостояния духовного и телесного начал актуализирует такие ключевые для мировоззрения художника этико-философские понятия, как духовность, культура, мораль.

Ключевые слова: бинарная оппозиция, телесное, духовное, мотив, нравственность.

Summary

The article is devoted to the analysis of the author's opinion on the question about basic man dualism that shows itself in the keen opposition of inner and corporal beginnings. It is accentuated that after creative synthesizing the instincts' theory of S. Freud and the man conception of G. Skovoroda, M. Ivchenko conveyed his own view of the problem. It is proved that the motif of opposition of inner and corporal beginnings in the writer's prose actualizes such key for the creator's world-outlook ethical-philosophic notions as spirituality, culture, morals.

Keywords: binary opposition, inner, corporal, motif, morals.

ТЕОРІЯ МОВИ

УДК: 811.161.2: 398.91

Дем'янова Ю.О.,
кандидат філологічних наук
Запорізький педагогічний коледж

ЗЛОПОБАЖАННЯ ЯК ЦІННІСНИЙ КОМПОНЕНТ ЕТНОМОВНОЇ СВІДОМОСТІ

Сучасні лінгвістичні студії характеризуються залученням до аналізу даних суміжних з мовознавством наук, розширенням арсеналу засобів і методів дослідження. Мова – продукт діяльності людини, тому природно вивчати мовні явища під антропологічним кутом зору, у зв'язку з культурою, психологією носія мови, його ментальністю; мовні ж одиниці – вивчати в дії, тобто в лінгвокомунікативному просторі, знаково-символічному середовищі етноспільноти. Слово-бо найповніше реалізує свої потенції в мовленнєвому контексті; саме в живій тканині мовного міжособистого контакту витворюються та відтворюються лінгвокультурні смисли.

Сьогодні багато наголошується на тому, що вживання мови навантажене вартісною оцінкою, на вкоріненості вербальних значень у світ культури, історико-культурний досвід, на взаємозв'язку між середовищем комунікації у його соціопсихічних, соціокультурних і функціонально-діяльнісних вимірах та мовленнєвими процесами [14, 33]. Найяскравіше, на нашу думку, у плані віддзеркалення етнокультурної інформації виявляють себе фразеологізми та паремії. З огляду на багатожанровість та строкатість фольклорного матеріалу перед дослідниками відкривається чимало шляхів його опрацювання, вимальовуються різні аспекти вивчення. У нашій роботі мова піде про побажальні формули з негативною семантикою – паремійні комунікативні одиниці емоційно-оцінного значення. Позаяк поняття цінності “об’єктивно тяжіє до суспільних аспектів буття людини, орієнтує її в навколишньому світі, формує мотивації та потреби, спрямовує діяльність в “соціально схвалене” русло” [5, 17], головним аспектом дослідження обрано саме аксіологічний. Адже твердження про те, що фразеологізми та паремії стереоскопічно відображають ціннісні уявлення того чи іншого етносу про навколишній світ, давно не потребує доведення.